

Η Ναυμαχία στο Νότιον (407 π.Χ.) Η λανθασμένη τακτική

Κρίστου Εμίλιο Ιωαννίδου

*Συγγραφέας – Ερευνήτρια Ναυτικής Ιστορίας
Μέλος Ελληνικού Ινστιτούτου Στρατηγικών Μελετών (ΕΛ.Ι.Σ.ΜΕ.)
<http://perialos1.wix.com/christyeioannidou>*

Περίληψη. Μετά τη λαμπρή νίκη στην Κύζικο, οι Αθηναίοι επικέντρωσαν την προσοχή τους στην Ιωνία και στο Αιγαίο για να προχωρήσουν στην τελευταία φάση του πολέμου που πίστευαν ότι θα ήταν για εκείνους θρίαμβος. Στο πλαίσιο, λοιπόν, της αποκαταστάσεως της Ηγεμονίας και της κατατροπώσεως του Σπαρτιατικού Στόλου, ήλθαν αντιμέτωποι με τους Σπαρτιάτες στο Νότιον.

Το άρθρο αυτό επικεντρώνεται στην έλλειψη ορθής Επιχειρησιακής Σχεδίασεως του Αντιόχου και στην παράδοξη εκλογή του από τον Αλκιβιάδη για τη Διοίκηση του Αθηναϊκού Στόλου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το έτος 407 π.Χ. Ναύαρχος του Σπαρτιατικού Στόλου ήταν ο Λύσανδρος, μια πραγματικά ένδοξη και χαρισματική προσωπικότητα. Εκείνος είχε προετοιμαστεί πυρετωδώς για μια νέα αναμέτρηση με την Αθήνα, κατορθώνοντας να αποκτήσει στόλο 70 πλοίων και να εγκαταστήσει τη βάση του στην Έφεσο, μια πόλη κοντά στην επαρχιακή πρωτεύουσα των Περσών, τις Σάρδεις.

Οι καλές σχέσεις του Λυσάνδρου με τον Κύρο θορύβησαν τους Αθηναίους, οι οποίοι έβλεπαν πως έπρεπε να εκβιάσουν προς μια καθοριστική ναυμαχία, ώστε νικώντας να πείσουν τους Σπαρτιάτες να συνθηκολογήσουν. Οποιαδήποτε καθυστέρηση θα δυνάμωνε τους αντιπάλους και θα ανάγκαζε πολλά πληρώματα του Αθηναϊκού Στόλου να λιποτακθήσουν.

Ναύαρχος του Αθηναϊκού Στόλου ήταν ο Αλκιβιάδης, ο οποίος προσπαθούσε να αναζητήσει λάφυρα για να πληρώσει τους άνδρες του, διότι τα ταμεία ήταν άδεια. Αυτό τον έκανε να καθυστερεί να ναυμαχήσει, γεγονός που εκμεταλλεύθηκαν τελικώς οι Σπαρτιάτες, οι οποίοι είχαν τον χρόνο να εκπαιδεύσουν τα πληρώματά τους και να μελετήσουν την επιχειρησιακή σχεδίασή τους.

ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ

Από τις περσικές ενισχύσεις ο Λύσανδρος έδιδε μισθό τεσσάρων οβολών[1] σε κάθε ναύτη, σε αντίθεση με τον Αλκιβιάδη, ο οποίος δυσκολευόταν πολύ να δώσει ακόμα και τους τρεις οβολούς που θεωρούντο ο κανονικός μισθός [2] της εποχής εκείνης. Ως συνέπεια του τελευταίου, παρατηρήθηκε το φαινόμενο, που αρχικά φόβιζε τους Αθηναίους, της λιποταξίας των πληρωμάτων του Αθηναϊκού Στόλου λόγω ανεπαρκούς μισθοδοσίας. Ο Λύσανδρος, αντιθέτως, είχε συγκροτήσει το ναυτικό του με αρκετούς άνδρες και είχε ανεγκύσει τα πλοία του στην ξηρά της Εφέσου.

Κατά τον Πλούταρχο [3], ο Αλκιβιάδης μετέβη στην Καρία για να βρει χρήματα. Άφησε στον στόλο του επικεφαλής τον προσωπικό του κυβερνήτη Αντίοχο, με την εντολή «*να μη ναυμαχήσει ακόμα κι αν του επιτεθούν*». Κατά τον Ξενοφώντα [4], ο Αλκιβιάδης άφησε τον Αντίοχο με την ίδια εντολή και έφυγε όχι για την Καρία προκειμένου να βρει χρήματα, αλλά για να βοηθήσει τον Θρασύβουλο, ο οποίος οχύρωνε τη Φώκαια. Από την άλλη πλευρά, ο Διόδωρος ο Σικελιώτης [5] μας λέγει ότι όταν ο Αλκιβιάδης έμαθε ότι ο Λύσανδρος αρματώνει τον στόλο του στην Έφεσο, έβαλε πλώρη για να τον αντιμετωπίσει με ολόκληρο τον δικό του. Επειδή δεν βγήκε κανείς να ναυμαχήσει, προσόρμισε τα περισσότερα πλοία του στο Νότιον, παρέδωσε την αρχηγία στον Αντίοχο, με τις ίδιες πάντα εντολές, και κατευθύνθηκε προς τις Κλαζομενές, που ήταν σύμμαχος πόλη των Αθηναίων και υπέφερε από λεηλασίες κάποιων εξορίστων.

Παρά τη σύγχυση που δημιουργούν οι διαφορετικές πληροφορίες των αρχαίων συγγραφέων σχετικά με τον λόγο και τον τόπο στον οποίο βρισκόταν ο Αλκιβιάδης, δίδεται καθαρά σημασία στο γεγονός ότι σε αυτή την κρίσιμη στιγμή ο Αλκιβιάδης απουσίαζε, αφήνοντας πίσω του όχι έναν Στρατηγό ή Τριήραρχο αλλά έναν Κυβερνήτη!

ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΑΝΤΙΟΧΟΥ

Ο Αντίοχος, παρά την εντολή που είχε λάβει από τον Αλκιβιάδη «*να μην εμπλακεί σε ναυμαχία μέχρι να επιστρέψει ο ίδιος*», επάνδρωσε τα δέκα καλύτερα πλοία του στόλου. Εκ παραλλήλου διέταξε τους κυβερνήτες να έχουν τα υπόλοιπα σε ετοιμότητα σε περίπτωση που χρειαστεί να ναυμαχήσουν. Κατόπιν κατευθύνθηκε εναντίον των εχθρών και τους προκαλούσε σε ναυμαχία:

[...έπλευσε με αυτές (τις τριήρεις) στην Έφεσο και παραπλέοντας κοντά στις πλώρες των εχθρών έλεγε και έπραττε πολλά ακόλαστα και βωμόλοχα].
«...έπιπλεῦσαι τῆ Ἐφέσῳ καὶ παρὰ τὰς πρῶρας τῶν πολεμίων νεῶν πολλὰ καὶ πράττων καὶ φθεγγόμενος ἀκόλαστα καὶ βωμολόχα παρεξελαύνειν»[6].

Δεν χωρεί αμφιβολία ότι ήθελε να προκαλέσει τον αντίπαλο για ναυμαχία. Όσα ακολούθησαν, δίνουν την εντύπωση ότι ενδεχομένως είχε ως σκοπό μετά την πρόκληση να επαναλάβει την επιτυχή τακτική του Αλκιβιάδου κατά την ναυμαχία της Κυζίκου [7] (410 π.Χ.). Ήθελε, εν ολίγοις, να προκαλέσει τον εχθρό δείχνοντάς του ότι διαθέτει λιγότερα πλοία, να τον παρασύρει στα ανοικτά και μετά να τον αιφνιδιάσει με την επίθεση όλου του στόλου, ο οποίος με κάποιον «μαγικό» τρόπο θα είχε πετύχει και την υπερφαλάγγιση. Όλα αυτά όμως έγιναν επιπόλαια, δίχως σαφείς οδηγίες ελέγχου, καθορισμό ευθυνών και συντονισμό ενεργειών, μέτρα απολύτως αναγκαία στο εσωτερικό ενός Θεάτρου Επιχειρήσεων (ΘΕ).

ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΛΥΣΑΝΔΡΟΥ

Ο Λύσανδρος, που είχε διακριθεί κατά το παρελθόν και είχε μελετήσει σοβαρά το θέμα της τακτικής των Αθηναίων, γνώριζε την Επιχειρησιακή Σχεδίαση που είχε εκτελεσθεί κατά τη ναυμαχία της Κυζίκου, παρά το γεγονός ότι στην εν λόγω σύγκρουση επικεφαλής του Σπαρτιατικού Στόλου ήταν ο Μίνδαρος. Το τελευταίο δεν τον εμπόδισε να μελετήσει όλες τις παραμέτρους μιας ναυμαχίας στην οποία ο στόλος του είχε ηττηθεί.

Με σύγχρονους όρους, θα λέγαμε ότι στο σύστημα πληροφοριών [8] του Αρχηγείου Στόλου του Λυσάνδρου είχε καθοριστεί, εν τάχει, μια Σύνοψη Εχθρικής Καταστάσεως (πληροφορίες για τις Εχθρικές Δυνάμεις και Τρόποι Ενεργείας του εχθρού), ενώ Ουσιώδη Στοιχεία Πληροφοριών (ΟΥΣΠ) αποτελούσαν το γεγονός ότι ο Αλκιβιάδης έλειπε και το ότι είχε αναθέσει την διοίκηση του στόλου του σε έναν άπειρο αξιωματικό.

Με βάση τα ανωτέρω, ο Σπαρτιάτης Ναύαρχος αντιλήφθηκε την ανάγκη αξιοποίησης μιας ευκαιρίας με διπλό όφελος: α) Να νικήσει σε μια ναυμαχία δίχως μεγάλες απώλειες. β) Να γελοιοποιήσει τον αθηναϊκό στόλο.

Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ

ΔΥΝΑΜΕΙΣ	
Στόλος Πελοποννησίων	Στόλος Αθηναίων
Πλοία: 90	Πλοία: 80
Επικεφαλής: Λύσανδρος	Επικεφαλής: Αντίοχος

Απαντώντας στη πρόκληση του Αντίοχου, ο Λύσανδρος τον κατεδίωξε, αρχικώς με λίγα πλοία. Οι Αθηναίοι έσπευσαν με τα υπόλοιπα πλοία του στολίσκου να βοηθήσουν τον Αντίοχο. Τότε ο Λύσανδρος έδωσε σε ολόκληρο τον στόλο του διάταξη μάχης και του επιτέθηκε. Από το Νότιον η κύρια δύναμη του Αθηναϊκού Στόλου είδε τον μικρό στολίσκο του να επιστρέφει με τον αντίπαλο να τον καταδιώκει σε απόσταση αναπνοής!

Το αίσθημα του αιφνιδιασμού και κατ' επέκταση του πανικού καλλιιεργήθηκε στον Αθηναϊκό Στόλο παρά την προσπάθεια για το αντίθετο. Δεν υπήρχε χρόνος ούτε για την εξεύρεση της κατάλληλης ηγεσίας ούτε για ανάλογο σχηματισμό μάχης. Τα αθηναϊκά πλοία καθελκύνονταν στην θάλασσα όπως – όπως, με αποτέλεσμα να επικρατεί μεταξύ τους χάος και ταραχή. Ο Στόλος του Λυσάνδρου ναυμάχησε, αντιθέτως, με τάξη, σκότωσε τον Αντίοχο, κατέλαβε πολλά πλοία, συνέλαβε πολλούς αιχμαλώτους και φυσικά έστησε τρόπαιο νίκης.

Όταν ο Αλκιβιάδης πληροφορήθηκε τα συμβάντα, ήταν πλέον αργά. Επιστρέφοντας με τα υπόλοιπα πλοία του κινήθηκε με ολόκληρο πλέον τον στόλο του κατά του Λυσάνδρου προκαλώντας τον σε νέα ναυμαχία. Όμως εκείνος αρκέσθηκε στη νίκη του και δεν κινήθηκε κατά του αντιπάλου του.

Η ήττα του Αθηναϊκού Στόλου και η ανοησία του Αντίοχου εξόργισαν τον δήμο των Αθηναίων, ο οποίος προέβη στην καθαίρεση του Αλκιβιάδου [9].

Η ΠΑΡΑΔΟΞΗ ΕΚΛΟΓΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΟΧΟΥ – ΜΕΡΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ

Τα ερωτήματα που τίθενται σχετικά με την παράδοξη εκλογή του Αντίοχου οδηγούν σε ποικίλες θεωρίες. Οι διαθέσιμες πληροφορίες από τα αρχαία κείμενα, αν και δεν είναι επαρκείς, μας σκιαγραφούν, εν συντομία, την προσωπικότητά του. Κατά τον Διόδωρο Σικελιώτη ήταν ένας άνθρωπος:

[εκ φύσεως επιπόλαιος],

«ὁ ἐν τῇ φύσει πρόχειρος» [10],

ενώ κατά τον Πλούταρχο:

[ήταν μεν καλός κυβερνήτης, αλλά κατά τα άλλα ήταν ανόητος και υπεροπτικός],

«ἀγαθὸς μὲν ἦν κυβερνήτης, ἀνόητος δὲ τᾶλλα καὶ φορτικός» [11].

Αφού αυτός ο άνθρωπος ήταν ανόητος, υπεροπτικός και από την φύση του επιπόλαιος, γιατί τον επέλεξε ως προσωρινό στρατηγό ο Αλκιβιάδης σε μια τόσο κρίσιμη ναυμαχία; Η ηγεσία ενός στόλου τέτοιου μεγέθους ανατίθεται σε έναν ή περισσότερους Στρατηγούς. Αν οι Στρατηγοί του Αλκιβιάδου έλειπαν σε άλλες αποστολές, θα έπρεπε να διοριστεί ένας Τριήραρχος που είχε πείρα και είχε διακριθεί σε προηγούμενες ναυμαχίες.

Κατά μία άποψη, οι περισσότεροι ανώτεροι Αξιωματικοί, λόγω παλαιότερων πολεμικών διακρίσεων τους και ανεξαρτησίας πνεύματος, δεν θα υπάκουαν στην εντολή να μην πλεύσουν εναντίον των πλοίων του Λυσάνδρου, θεωρώντας το ως ευκαιρία να τολμήσουν και να πάρουν λίγη από τη δόξα της ναυμαχίας. Αντιθέτως ένας απλός Κυβερνήτης (και δη άπειρος), δεν θα τολμούσε ένα τέτοιο μεγάλο εγχείρημα, όντας μάλιστα για κάποιο διάστημα Κυβερνήτης του πλοίου του Αλκιβιάδου. Σε αυτή την εκτίμηση ενδεχομένως βασίστηκε ο Αλκιβιάδης εκλέγοντας τον Αντίοχο, ο οποίος τελικώς αποδείχθηκε ότι ήταν ο ακατάλληλος άνθρωπος στην κρίσιμη στιγμή [12].

Κατά την άποψη της συγγραφέως, εφ' όσον ο Αντίοχος είχε υπάρξει επί πολλά έτη προσωπικός κυβερνήτης του Αλκιβιάδου, αποκλείεται ο τελευταίος να μην γνώριζε τα ελαττώματά του (επιπόλαιος, ανόητος και υπεροπτικός). Επιπροσθέτως γνωρίζουμε ότι ο Αλκιβιάδης ήταν άνθρωπος ευφυέστατος και ως στρατηγός γνώριζε τη σπουδαιότητα του «διοικείν είναι το εκλέγειν». Αυτό μας οδηγεί να αποκλείσουμε ότι διέπραξε ένα τόσο μεγάλο σφάλμα στην επιλογή του σωστού ανθρώπου για τη συγκεκριμένη ναυμαχία. Μήπως ο Αλκιβιάδης είχε πλέον αντιληφθεί ότι με άδεια ταμεία και διαρκείς λιποταξίες το «παιχνίδι» ήταν πλέον χαμένο; Μήπως ήθελε να ρίξει σε άλλον την ήττα και όχι στον εαυτό του; Ένας Αξιωματικός με πείρα θα αντιλαμβανόταν ότι τα πράγματα ήταν πολύ δύσκολα και θα περίμενε τον Αλκιβιάδη να επιστρέψει για να χειριστεί την κατάσταση, τηρώντας ακριβώς την εντολή του. Ένας ανόητος, όμως, δεν θα μπορούσε να αντιληφθεί την κρίσιμη αυτή κατάσταση και ένας υπεροπτικός θα εκμεταλλευόταν την ευκαιρία προκειμένου να διακριθεί δίχως να μελετήσει το κόστος. Ο Αντίοχος ήταν το κατάλληλο πρόσωπο, διότι διέθετε όλα τα παραπάνω στοιχεία.

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΝΙΚΗΣ - ΗΤΤΑΣ

Παράγοντες νίκης Πελοποννησίων	Παράγοντες ήττας Αθηναίων
α) Προετοιμασία και εφαρμογή των αρχών του πολέμου	α) Έλλειψη επαρκούς μελέτης της Εκτιμήσεως Καταστάσεως, ορθής Επιχειρησιακής Σχεδιάσεως, και τηρήσεως Αρχής Ασφαλείας
β) Εχθρογνωσία και μελέτη παραμέτρων	β) Υποτίμηση αντιπάλου
γ) Προσωπικότητα του ηγέτου (Λύσανδρος) (+)	γ) Προσωπικότητα του ηγέτου (Αντίοχος) (-)
δ) Αιφνιδιασμός του αντιπάλου	δ) Επανάληψη τακτικής στον ίδιο αντίπαλο
ε) Σαφής τακτικός ΑΝΣΚ	ε) Εσφαλμένος τακτικός ΑΝΣΚ (Αλαζονεία -Εντυπωσιασμός)

Με μια απλή αποτύπωση της Προπαρασκευής και της Επιχειρησιακής Σχεδιάσεως των εμπολέμων, δεν αφήνονται αμφιβολίες για το ποιος θα ήταν ο νικητής.

Οι Πελοποννήσιοι με τον Λύσανδρο είχαν:

α) Προετοιμαστεί καλύτερα με πλοία, εκπαιδεύσεις και σχέδια δράσεως.

β) Ενισχυθεί οικονομικά από την περσική βοήθεια.

γ) Ενισχυθεί σε πληρώματα από τις λιποταξίες του αντιπάλου στόλου.

δ) Επιλέξει ένα μέρος «κλειδί», κοντά στις Σάρδεις, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα ενισχύσεως σε περίπτωση ανάγκης.

Πάνω απ' όλα έδειξαν ότι είχαν ένα σαφή Αντικειμενικό Σκοπό (ΑΝΣΚ). Δεν αναλώθηκαν με οποιεσδήποτε και οπουδήποτε επιθέσεις, επιλέγοντας προσεκτικά τους άξονες προσβολής.

Ο Αντίοχος, αντιθέτως, επέλεξε, μέσω ελιγμού να εκτελέσει επίθεση - κατ' αυτόν προετοιμασμένη ενώ κατ' ουσίαν εσπευσμένη - εναντίον μιας καλά οργανωμένης εχθρικής αμυντικής τοποθεσίας. Με έναν «άκαμπτο» ελιγμό προσποίσεως (παραπλανητική ενέργεια) δεν είχε τη δυνατότητα ταχείας αντιδράσεως σε απρόβλεπτες καταστάσεις. Θα έπρεπε η επίθεση αυτή να ήταν περιορισμένου ΑΝΣΚ ώστε να αποκαλύψει την επιθυμητή αδυναμία του εχθρού και εν συνεχεία να ακολουθήσει η προετοιμασμένη επίθεση. Ο εσφαλμένος ΑΝΣΚ, η επιπολαιότητα, και οι άσκοπες ενέργειες εντυπωσιασμού τον οδήγησαν σε παταγώδη ήττα! Εκ παραλλήλου θα πρέπει να τονίσουμε και το μεγάλο στρατηγικό λάθος του Αντίοχου, να επαναλάβει μια συγκεκριμένη τακτική απέναντι στον ίδιο εχθρό! Έτσι, έδωσε την ευκαιρία στους Πελοποννησίους να :

α) Του υπενθυσίουν τη ρήση «Ο εχθρός θυμάται».

β) Του υπενθυμίσουν τη ρήση «Μην υποτιμάς τον εχθρό» (δίχως να γνωρίζουμε το γιατί, ο Αντίοχος είχε την πεποίθηση ότι θα είχε μια νίκη «ακονιτί» σε μια ναυμαχία «περιπάτου»).

γ) Περάσουν σε αντεπίθεση «επιστρέφοντας» τον αιφνιδιασμό που ετοίμαζε αρχικώς για εκείνους.

δ) Του αποδείξουν ότι η ασφάλεια είναι ουσιώδης για την εφαρμογή των λοιπών αρχών του πολέμου και αν δεν τηρείται πρώτα η αρχή της ασφάλειας, δεν εφαρμόζεται ο αιφνιδιασμός του αντιπάλου.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Ξενοφώντος: Ελληνικά, Α 5, 7, Πλουτάρχου: Λύσανδρος, 4.
- Όρα: Κρίστου Εμίλιο Ιωαννίδου, «Η μισθοδοσία των αρχαίων Ελλήνων Ναυτικών», περιοδικό «Ναυτική Ελλάς», τεύχος 896, σελίδα 63, Απρίλιος 2008, έκδοση της Ελληνικής Θαλάσσιας Ένωσης /ΓΕΝ, καθώς και στο Διαδίκτυο: Περί Αλός www.perialos.blogspot.com
- Πλουτάρχου: Αλκιβιάδης, 35.
- Ξενοφώντος: Ελληνικά, Α' 5,11.
- Διοδώρου Σικελιώτου, Ιστορική Βιβλιοθήκη, ΙΓ' 71.
- Πλουτάρχου: όπως σημ. 3.
- Κρίστου Εμίλιο Ιωαννίδου, «Ο Τακτικός Αιφνιδιασμός στην Αμφίβια Επιχείρηση της Κυζίκου», περιοδικό «Ναυτική Επιθεώρηση» (Αθήνα: Υπηρεσία Ιστορίας Ναυτικού/ΓΕΝ, 2012-2013), τεύχος 583, σελ. 78 .
- Κρίστου Εμίλιο Ιωαννίδου, «Συλλογή & Διαβίβαση Πληροφοριών κατά την διεξαγωγή επιχειρήσεων στην αρχαία Ελλάδα» περιοδικό «Στρατοί και Τακτικές», τεύχος 2, σελ. 22, Μάιος 2010, εκδόσεις Αιγίς, καθώς και στο Διαδίκτυο: Περί Αλός www.perialos.blogspot.com
- Πλουτάρχου: Λύσανδρος, 5.
- Διοδώρου Σικελιώτου, Ιστορική Βιβλιοθήκη, ΙΓ' 71,1.
- Όπως σημ. 3.

12. Πολλοί νεώτεροι συγγραφείς, μεταξύ των οποίων και ο Kagan (Donald Kagan, «Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος», Νικόλας Πηλαβάκης (μτφρ.), (Αθήνα: Ωκεανίδα, 2004), σελ. 622-823), υποστηρίζουν την άποψη ότι η εκλογή του Αντιόχου ήταν λάθος του Αλκιβιάδου και ότι ο Αθηναίος Ναύαρχος ήλπιζε ότι «ένας υπαξιωματικός θα εκτελούσε αδιαμαρτύρητα μια τέτοια διαταγή με σκοπό να γλιτώσει από μπελάδες».